

KOMUNIKACIJSKO USKLAĐIVANJE POSLOVNOG I OBITELJSKOG ŽIVOTA; UTJECAJ NA MAJČINSTVO

Zdenka Damjanić

Ekonomski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

Sažetak

Usklađivanje poslovnog i obiteljskog života važan je čimbenik koji utječe na model obitelji koji preferiraju zaposlene žene u Hrvatskoj. Dvohraniteljski model obitelji danas je norma u većini razvijenih zemalja. Cilj ovog rada je ispitati vrijednosti obiteljskog i poslovnog života i ustanoviti kakav model obitelji preferiraju studentice Ekonomskog fakulteta u Zagrebu. Iz anketnog istraživanja na uzorku od 420 studentica Ekonomskog fakulteta svih godina, statističkim tehnikama ispitali smo preferirane oblike obitelji i stavove studentica o preferencijama koje imaju na tržištu rada. Rezultati pokazuju da među ispitanim studenticama velika većina preferira model dvaju hranitelja u obitelji gdje oba roditelja rade plaćeni posao izvan kućanstva. Također, 40% studentica smatra da je optimalno imati dvoje djece i posao s punim radnim vremenom, dok 30% smatra da je optimalno imati jedno dijete. Za ostvarenje uspješne karijere 30% studentica smatra da je poželjno jedno dijete, 37% dvoje djece, a da broj djece nije bitan smatra 29% studentica. Interesantno je da za ostvarenje uspješnog obiteljskog života svega 4% smatra da je dovoljno jedno dijete što govori o njihovoj spremnosti da ostvare majčinstvo sa dvoje ili više djece. Indikativno je da se oko 30% ispitanica odriče rada izvan kuće kako bi odgajalo djecu. 95% studentica želi karijeru i plaćeni posao iako ima djecu što govori da je opredeljenije budućih ekonomistica u usklađivanju poslovnog i obiteljskog života.

Ključne riječi: usklađivanje poslovnog i privatnog života, zaposlene žene, studentice

Rad izvan kuće, radno vrijeme i djeca

Odnos između obitelji i rada koji se odvija izvan obitelji, bili su predmetom odvojenog promatranja i istraživanja u znanosti, sve do 60-tih godina prošlog stoljeća, kada je nastupilo povećano zapošljavanje udanih žena i to prvenstveno u razvijenim zemljama Zapada te u tadašnjim socijalističkim društvima. Te okolnosti utjecale su na značajno povećanje broja obitelji s oba zaposlena bračna partnera i s dvostrukim karijerama. Razlike i antagonizmi u položaju muškaraca i žena postojali su i u ranijem periodu ali do šezdesetih godina većinom ih se prihvaćalo kao nešto „razumljivo samo po sebi“. U radovima Urlicha Becka /1/ navedena je konstatacija, da je tom problemu u posljednjim desetljećima bila posvećena sve veća pažnja te su učinjeni veći politički naponi u cilju postizanja ravnopravnosti žena u druš-

tvu. Rezultat je jačanje svijesti o nejednakostima, ali i stava da stvarne nejednakosti i uvjeti i razlozi njihova nastanka treba razlikovati od nastajanja svijesti o njima. Razvoj modernizacije, upozorava Beck, dovodi do umrežavanja odluka na svim poljima društvenog rada, pa je važno tko pere suđe i kada, tko previja dojenče, tko vodi računa o nabavci, tko gura usisavač po kući. Sve to postaje isto onoliko nejasno koliko i pitanje tko zarađuje, tko odlučuje o mobilnosti i zašto. Brak se, kako navodi Beck može odvojiti od seksualnosti, a ovaj još jednom od roditeljstva. Međutim, roditeljstvo se može množiti, a sve se može podijeliti zajedničkim ili odvojenim životom partnera i potencirati mogućnošću za više boravišnih mjesta. Sve to utječe na profesionalnu mobilnost jer s jedne strane tržište rada zahtijeva mobilnost ne obazirući se na privatne okolnosti a brak i

obitelj zahtijevaju suprotno. Do kraja promišljen tržišni model moderne, pretpostavlja društvo bez obitelji i bez braka /2/ u kojem svatko mora biti samostalan i otvoren za zahtjeve tržišta kako bi osigurao svoju ekonomsku egzistenciju. Tržišni subjekt je konačno sam pojedinac, a ne individua ometana partnerskim odnosom, brakom i porodicom. Ova proturječnost između zahtijeva partnerskog odnosa i zahtijeva tržišta rada dolazi do izražaja tamo gdje se žena ne želi odreći profesije i gdje oba partnera žele biti slobodni da zarađuju za život dohodovnim radom. Institucionalna rješenja ove proturječnosti ne postoje već su bračni partneri prisiljeni tražiti privatna rješenja koja je svode na internu raspodjelu rizika. Postavlja se pitanje tko će se odreći ekonomske samostalnosti i sigurnosti, što je osnovna pretpostavka za život u društvu. Pitanje je tko će pristati na znatne profesionalne gubitke i na izbacivanje iz profesionalne karijere? Mnogi problemi prebacuju se na obitelj. Sve konflikte teme imaju jednu zajedničku točku sadržanu u institucionalno osiguranoj nemogućnosti objedinjavanja brige o djetetu sa profesionalnim obvezama. Jezgro obitelji, njegova svetišta roditeljstvo, počinje se raspadati na pozicije materinstva i očinstva. S procesom individualizacije unutar obitelji mijenjaju se društveni odnosi i kvaliteta odnosa sa djetetom. S jedne strana dijete je prepreka u procesu individualizacije i iziskuje materijalne žrtve i rad, mijenja dnevne i životne planove, usavršava diktaturu zahtijeva i roditeljima nameće biološki životni ritam. Sjajem svog osmjeha dijete postaje nezamjenjivi posljednji preostali, neotkaziv, nezamjenjiv primarni odnos. Iako se stopa nataliteta smanjuje značaj djeteta raste. Ono postaje posljednja alternativa usamljenosti i u tom slučaju ne rađa se više od jednog djeteta. Dohodovni rad i profesija postali su temelj življenja u modernom društvu ali isto kao i obitelj, i profesija je danas izgubila svoju nekadašnju sigurnost i zaštitne funkcije. Sistem zapošljavanja sedamdesetih godina bio je takav da se svodio na doživotnu zaposlenost sa punim radnim vremenom. U posljednjim godinama recesije i racionalizacije, standardizirani sistem pune zaposlenosti počinje slabiti te dolazi do fleksibilizacije na području radnog prava radnog mjesta i radnog vremena. Krajem sedamdesetih

tih godina pojačan je interes za utjecaj koji ima zaposlenost žena na obiteljski život, na odgoj i napredak djece, međugeneracijsko pomaganje i slično. Stoga se posebno istražuje sukob obiteljske i radne uloge koji se isprva primjećuje samo u zaposlenih majki a zatim i u očeva. Sukob uloga isprva se objašnjava neravnomjernom raspodjelom obiteljskim i kućnim poslovima da bi se ipak došlo do spoznaje kako se radi o nesimetričnoj raspodjeli moći u obitelji koja je rezultat patrijahalnog obrasca neravnopravnosti spolova /3/, /4/. Predanost radu smatra se mjerom radne etike, gdje postoji moralna obveza rada kako bi se iskazala jedna od vrijednosti društva. Ona se tretira kao osobna vrijednost sa pozitivnim konotacijama. Dok se za muškarce posao smatra dijelom njihovog identiteta kod žena se posao smatra primarnim zbog toga što im daje pristup zajednici i izvan doma, gdje mogu ostvariti socijalne kontakte te zaraditi novac i vježbati vještine. Danas žene postaju sve više ekonomski neovisne što utječe i na njihov smanjen ulazak u brak. Dogodila se kvalitativna promjena u radnoj orijentaciji budući sad puno veći broj žena sudjeluje u radu jer je u prošlosti rad bio orijentiran na muškarce te je postojalo shvaćanje da muškarci trebaju donositi novac u kuću. S vremenom kako se povećavalo sudjelovanje tj. udio žena u u zaposlenosti, žene se sve više odlučuju za financijsku nezavisnost. Donedavno nije postojala generalna teorija koja bi predviđala razvoj radne orijentacije. U predviđanjima se smatralo da će podjela između muškaraca i žena biti relativno rigidna, no te su teorije ubrzo srušene obzirom da su se stvari promijenile i to na način da danas žene imaju više utjecaja, te same biraju svoj put u budućnost. U prošlosti su se teorije orijentirale na homogenu aspiraciju žena ili muškaraca u modelima idealnih obitelji i zaposlenja dok danas alternativne teorije nude teoriju preferencije koja je usmjerena na tri održiva različita modela idealnih obitelji i heterogenih preferencija žena, gdje je život usmjeren na karijeru, život koji je usmjeren na dom i obiteljski život, te kombinacija ove dvije preferencije. Teorija preferencije prikazuje pet povijesnih promjena koje su se dogodile na tržištu rada i predstavljaju novi scenarij prilika i mogućnosti za žene /5/. Revolucija nakon 1965. godine omogućila je aktivnim ženama da

imaju više kontrole s obzirom na plodnost, po prvi put „a revolucija jednakih mogućnosti osigurala je da žene imaju jednak pristup svim pozicijama i karijeri na tržištu rada. Razvoj gospodarstva donio je atraktivnija zanimanja, a sve je veći razvoj poslova za one koji su drugi po zaradi u obitelji, koji ne žele staviti prioritet na plaćeni rad u punom radnom vremenu. Došlo je do povećavanja važnosti stavova i vrijednosti i osobnih preferencija u izboru životnih modela u modernom društvu. Ovakve promjene „smatra Hakim, i transformacija u modernom društvu završena je samo u SAD-u „Velikoj Britaniji i Nizozemskoj, dok mnoge zemlje kao primjerice Španjolska, nisu dovršile svih pet promjena u početku 21. stoljeća. Mnogo mladih žena u razvijenim zemljama ima korist od novog scenarija mogućnosti odabira koje rad i život pruža, za razliku od starijih žena koje su odrasle bez ideje o izboru odabira načina života. Analiza između različitih zemalja pokazala je da, primjerice Velika Britanija i Španjolska, pokazuju različita tržišta rada i veoma oštar kontrast u zaposlenosti ženskog roda. U Španjolskoj je rad na pola radnog vremena malo zastupljen dok u Velikoj Britaniji više od polovice žena rade posao od pola radnog vremena. U Španjolskoj je prosječna stopa rada žena 32% što predstavlja najmanje u cijeloj Europskoj Uniji, dok u Velikoj Britaniji ova stopa je iznad 45%. Stope rada za žene u Velikoj Britaniji, Njemačkoj i Francuskoj su veoma slične dok su Španjolskoj slične Italija i Grčka. Stope rada u Španjolskoj su niske upravo zbog velike nezaposlenosti, stoga su mnoge žene obeshrabrene u traženju posla što, znači da svaka četvrta žena traži posao. Nezaposlenost je duboko ukorijenjena, pa mladi ljudi teško nalaze posao, odnosno 1/3 radno sposobnih stanovnika ne može naći posao. Ovakvo stanje dovodi do toga da se veliki broj mladih odlučuje za neki viši stupanj edukacije, i nastoje ostati živjeti kod roditelja. U zemljama u kojima su se dogodile navedena promjene postoji značajno povećanje standarda u obrazovanju u mladima i starijih gdje ne postoje velike razlike dok u zemljama u kojima se nisu dogodile postoje velike razlike jer su stariji ostvarili minimalno obrazovanje /6/.

Radna orijentiranost i modeli idealne obitelji

Istraživanje radne orijentiranosti i modela idealne obitelji pokazala su da model idealne obitelji ima snažan utjecaj na radnu orijentaciju žena ali ne i na muškaraca kao što se i očekuje. Također, postoji i konzistentnost između radne orijentacije o pogleda na to tko bi trebao biti odgovoran za prihode i domaćinstvo. U Velikoj Britaniji žene koje vjeruju da oba partnera imaju zajedničku odgovornost za prihode (64%) imaju višu radnu orijentiranost nego oni koji razdvajaju uloge (43%).

Procjene životnih preferencija

Rad kao središte života jest važan faktor u odabiru preferencija životnog stila. Radno orijentirani muškarci i žene su ti kojima je posao središte njihovog identiteta i njihovog životnog stila. Radno –orijentirane žene i kućanski modeli je manje zastupljen model dok je adaptivna grupa žena najdominantnija. Stereotip žene koja je u adaptivnom modelu jest da ona traži balans između posla i obitelji, dok radno orijentirane žene najčešće nemaju djece jer su posvećene karijeri, dok žene koje su domaćinski orijentirane u potpunosti su posvećene svojem domu. Tako 1/3 žena u ovom istraživanju vjeruje kako su dom i djeca najvažniji fokus u njihovu životu, 28% smatra da žene trebaju kombinirati obiteljski život i posao dok 20% žena smatra kako žene ne mogu kombinirati te dvije stvari. Žene koje imaju financijsku zaštitu, njih 1/5 smatra kako bi trebale u potpunosti biti posvećene svojoj djeci, dok 3/4 smatra da bi trebale imati posao na pola radnog vremena, te samo 5% majki smatra da treba raditi puno radno vrijeme. Ukupno se pokazuje da žene koje su domaćinski orijentirane i dalje predstavljaju manjinu dok žene koje su u potpunosti posvećene karijeri predstavljaju raritet. U zemljama Srednje i Istočne Europe te u bivšim socijalističkim zemljama među koje spada i Hrvatska problemi zaposlenosti i obitelji u dvohraniteljskim obiteljima javili su se i ranije nego na Zapadu i to zbog činjenice da je deagrarizacija i industrijalizacija zahtijevala masovno zapošljavanje te je gotovo izjednačila mušku i žensku radnu snagu. U tom tipu države postojala je sigurnost radnog mjesta, a majčinska uloga bila je na više načina potpomognuta /7/. Promjene koje su nastupile

padom socijalizma u periodu tranzicije, privatizacije i zatvaranja poduzeća kao i globalizacijski utjecaj dovele su do ukidanja socijalne države i uvođenja „radne države“ koja smanjuje troškove socijalnih transfera te troškove javnog sektora prebaciti na građane. Tako je došlo do smanjenja mnogih povlastica kojima je država amortizirala sukob uloga zaposlenika, a osobito majki. Rezultat je da je u nekim zemljama došlo do apstinencije od djece /8/. Razvoj znanosti i tehnologije pridonio je većoj osobnoj profesionalnoj afirmaciji žena te povećanju njihove ekonomske samostalnosti, uz primjenu različitih sredstava kontrole trudnoće koji omogućuju varijante izbora između „nužnosti rađanja“ i profesionalne afirmacije i karijere /9/. U uvjetima današnjeg globalne ekonomije koja čini rizičnim opće uvjete egzistencije više gotovo da nema obitelji u urbanim područjima zapadnih društava koja bi se oslanjala isključivo na muškarca hranitelja /10/. Danas sve više, gotovo sve žene, rade na tržištu rada izvan kuće. Kućni budžet sačinjen od dva dohotka sigurniji je kada se radi o povremenim i nesigurnim poslovima. Danas u većini europskih zemalja između 35% i 60% žena u dobi između 16 i 60 godina radi za plaću izvan kuće. Primjećeno je da se u posljednjih desetljeća smanjuje razlika u količini ekonomske aktivnosti između muškaraca i žena. Razlog je u promjenama u opsegu i vrsti zadataka koji su tradicionalno povezani sa ženama i kućanstvom. Tradicionalni model nukleusne obitelji sa muškarcem hraniteljem žene kućanice sada se odnosi samo na četvrtinu svih obitelji u Velikoj Britaniji. Ekonomski pritisci na kućanstvo, uključivo i porast muške nezaposlenosti, prisilili su mnoge žene da rade. Pa ipak, unatoč formalnoj ravnopravnosti s muškarcima, žene nisu izjednačene na tržištu rada. Dolazi do profesionalne segregacije temeljene na predrasudama o tome koji su muški ili ženski poslovi. Premda danas sve više žena radi izvan kuće puno radno vrijeme, mnoge rade honorarno, na određeno vrijeme. Posljednjih se godina zapošljavanje na određeno ili skraćeno vrijeme iznimno povećalo, dijelom kao posljedica tržišta rada usmjerenih na poticanje fleksibilnih politika zapošljavanja, a dijelom zbog ekspanzije uslužnog sektora /11/. Prevladava mišljenje da honorarni poslovi omogućuju

poslodavcima puno veću fleksibilnost nego zapošljavanje na puno radno vrijeme te ih stoga često prihvaćaju žene koje pokušavaju uskladiti obveze kod kuće i na poslu. No honorarni posao ima nedostatak jer je slabije plaćen nesiguran i ne pruža mogućnost za napredovanje u karijeri. Do 1994. godine žene su obavljale 78% svih honorarnih poslova u Velikoj Britaniji /12/. Razvojem globalizacije pokušava se nametnuti u razvijenim zemljama, pa i u Hrvatskoj, koncept fleksibilizacije u zapošljavanju. Istraživanja su pokazala da su honorarni poslovi slabo plaćeni nesigurni i fleksibilniji za poslodavca nego za posloprimca. Navodi se da većina tako zaposlenih žena ne želi zaposlenje na puno radno vrijeme /13/. Neki istraživači skloni su tvrdnji da postoje različiti tipovi žena od kojih su neke zainteresirane za posao i one koje nisu zainteresirane, i koje ujedno podržavaju tradicionalnu podjelu rada /14/. Proizlazi da su mnoge žene sretno što mogu odabrati honorarni posao jer tako uspijevaju obaviti sve svoje kućne obveze. No, u jednom značajnom dijelu, napominje /15/, žene zapravo nemaju izbora, budući muškarci ne preuzimaju primarnu odgovornost za odgoj djece. Mnogi sociolozi istaknuli su utjecaj socijalnih pojava kakve su profesionalna segregacija, nedostupnost dječjih vrtića i trajna rodna diskriminacija kao razloge masovnog prihvaćanja honorarnih poslova, dok drugi tvrde da je položaj žena na tržištu rada ipak posljedica njihovog racionalnog izbora. Hakim se ne slaže sa tvrdnjom da je slaba dostupnost dječjih vrtića zapreka za žene koje žele raditi puno radno vrijeme te da nisu eksploatirane na honorarnim poslovima. Dodaje, da žene jednostavno o poslu razmišljaju drugačije nego muškarci zbog čega racionalno kao prioritet odabiru bavljenje kućanstvom te da su zadovoljne prilagodljivošću koju im pruža honorarni posao. Neki autori naglašavaju da je među mladim diplomiranim ljudima koji danas ulaze na tržište rada profesionalna segregacija prema rodu manje naglašena. Za žene iz srednje klase jednako je vjerojatno da će upisati dobre fakultete i i da će se nakon diplome dobro zaposliti /16/. No glavni utjecaj na njihovo sudjelovanje na tržištu rada ima činjenica jesu li majke. U svim socioekonomskim skupinama vjerojatnije je da će žena raditi puno radno vrijeme

ako nema djecu. Istraživanja su pokazala da će se visokokvalificirane žene vjerojatno vratiti na posao brzo nakon porođaja i dati djecu na čuvanje u dječji vrtić /17/. Pokazalo se da napredak u ženskim profesionalnim mogućnostima nije jednak za sve, te da je zapošljavanje žena pretežito u slabo plaćenom uslužnom sektoru, a primjećena je i tendencija sve većeg zapošljavanja majki s malom djecom, a važna je faktor i skrb za djecu. Potreba za dječjim vrtićima mora se shvatiti kao jedan od najznačajnijih čimbenika koji utječu na sposobnost žene da se zaposli. Kako bi radila puno radno vrijeme žena mora osigurati skrb za djecu, bilo formalnu ili neformalnu, u vidu pomoći šire obitelji susjeda i slično. Istraživanje Britanskog Ministarstva obrazovanja i zapošljavanja provedeno 1998 g. pod nazivom „Zadovoljavanje potrebe za dječjom skrbi“, upozorilo je da bi četiri od pet žena radile kada bi riješile čuvanje djece.

Utjecaj zaposlenosti na roditeljstvo

Usklađivanje poslovnih i obiteljskih obveza

Konstatirali smo da je u današnje vrijeme općeprihvaćen novi način života gdje su žene prisutne na tržištu rada, raste stupanj obrazovanosti žena, ali i mogućnosti koje se ženama pružaju /18/. Visoko obrazovane žene su kategorija ispitanica kod kojih ne postoji pravilo, već je jedino zajedničko većini tih žena da sve odgađaju rađanje prvog djeteta dok same fertilitetne intencije i željeni broj djece se znatno razlikuje kod svake. Prema navedenom istraživanju visoko obrazovani pojedinci žele imati manje djece, ali tu odluku odgađaju. Značajan čimbenik u odluci o roditeljstvu je i socioekonomska situacija. Primjećeno je da odluke o roditeljstvu tendiraju rasti s porastom obrazovanja pojedinca, dosežu vrhunac kada oba partnera rade, te malo padaju kada je jedan od partnera nezaposlen. Neki autori /19/ ističu kako nesigurni i nefleksibilni posao utječe na kreiranje fertilitetnih intencija, koje nerijetko postanu i negativne, odnosno dolazi do trajnog odgađanja roditeljstva. S obzirom na ekonomski status, Čudina - Obradović i Obradović /20/, navode kako kod osoba sa manjim dohotkom pada i željeni broj djece dok osobe s velikim primanjima imaju općenito manje fertilitetne

intencije. U Hrvatskoj se povećava broj visoko obrazovanih pojedinaca te je prvenstveno potaknuto većom participacijom ženskom stanovništvu u obrazovnom sustavu. Kao rezultat toga udio žena koje upisale i završile neko visoko učilište u posljednjih 20 godina, premašio je udio muškaraca. Među diplomiranim studentima povećao se sa 31,8% 1960.godine na 58,6% 2009.godine /21/. Udio žena povećan je i među magistrima, doktorima znanosti i sveučilišnim specijalistima. Povećanje udjela žena u visokom obrazovanju u Hrvatskoj neminovno utječe na odgađanje majčinstva kao posljedice dugog školovanja. Prosječna starost majki kod rađanja, 2009. godine iznosila je 27, 4 godine, što je povećanje u odnosu na 1960. godinu za gotovo 4 godine /22/. To nije samo posljedica odgađanja rađanja od strane visoko obrazovanih žena, već se povećava za sve obrazovne skupine. Razlika između majki sa nižim obrazovanjem i onih s visokim obrazovanjem, iznosila je 4 godine /23/. Istraživanja pokazuju, da je u Hrvatskoj pronađena negativna veza između razine obrazovanja i broja djece koja će žena imati do kraja svog fertalnog razdoblja. Žene s terciarnim obrazovanjem, u 57% slučajeva nemaju niti jedno dijete, a samo 3,4% imaju troje ili više djece. Dok žene sa najnižim obrazovanjem u najvećem dijelu imaju dvoje djece (njih 38,9%) ili troje i više djece (njih 30,6%), dok ih je najmanje bez djece i to samo 13,9% što je razlika u odnosu na visoko obrazovane žene od 43 postotna poena. Prema provedenom istraživanju proizlazi da visoko obrazovane žene žele roditi veći broj djece, ali to se ne događa zbog nedostatka razvijene infrastrukture i podrške zaposlenim ženama, veće jednakosti među spolovima i slično. Odnos između obrazovanja i odluke o roditeljstvu je složen. U većini prikupljenih podataka došlo se do zaključka da je najvažniji utjecaj na produljenje vremena sve kasnijeg ulaska u roditeljstvo nedostatak institucija, kao i odgovarajuće politike koja će omogućiti lakše kombiniranje rada i izgradnje karijere sa odgojem djece, te poticati rodnu jednakost kako se briga o djetetu ne bi smatrala samo ženskim poslom. Isključiva briga žene o djeci u situaciji kad žene akumuliraju više ljudskog kapitala, odnosno više ulažu u obrazovanje, promatraju rađanje djece kao teret i prepreku

realiziranju tog ljudskog kapitala, odnosno karijere. Ako se analiziraju iskustva iz Skandinavskih zemalja, dolazi se do zaključka da obiteljske politike, ali i same kulturne vrijednosti koje postoje u društvu, imaju jak utjecaj na odluku o roditeljstvu. Fleksibilne obiteljske politike usmjerene na rodnu ravnopravnost, jačanje položaja žene na tržištu rada, promicanje obitelji sa dva hranitelja, te usklađivanje rada i obitelji, odnosno brige o djeci kakve prevladavaju u Skandinavskim zemljama, neizravno potiču fertilitet i poništavaju negativan utjecaj obrazovanja. Politike koje rade prvenstveno na usklađivanju poslovnog i obiteljskog života, te promicanje žene kao zaposlene majke, a ne izravnim usmjeravanjem na podizanje fertiliteta imaju bolji utjecaj na kasniji rast fertiliteta pojedinca, pa time i same zemlje. Što se tiče Hrvatske možemo konstatirati da se radi o kulturnim i društvenim vrijednostima koje su drugačije od onih u gore navedenim zemljama. Prisutan je značaj nedostatak institucija za brigu o djeci. Problematika usklađivanja posla i obitelji vezana je uz različite

obiteljske modele kao i mjere obiteljske politike. Opće je poznato da se obiteljska politika bez obzira da li je riječ o natalitetnoj ili redistributivnoj varijanti, nalazi se isključivo u nadležnosti države, jer jedino ona ima mehanizme i sredstva za oživotvorenje te politike i ispunjenje njenih mjera. Prema rezultatima istraživanja /24/, oko 50 % ispitanica smatra da država nije odgovorna da osigura parovima željeni broj djece dok 70,97% smatra da bi mjere obiteljske politike pomogle ostvarenju željenog broja djece. Dakle, više od 70% ispitanica iz istočnih hrvatskih županija drži Vladu i državu odgovornom u pogledu pružanja mogućnosti ženi da radi izvan kuće i podiže djecu. U istraživanju koje smo proveli među studenticama Ekonomskog fakulteta u Zagrebu željeli smo istražiti stavove studentica o pitanjima koja se odnose upravo na odnose zaposlenosti, karijere, te usklađivanja poslovnog i obiteljskog života. S tim u vezi postavili smo nekoliko uobičajenih tvrdnji, na koje smo dobili sljedeće odgovore. Prva tvrdnja dala je sljedeću distribuciju rezultata.

Tablica 1. Danas žene obično imaju manje djece nego u ranijim generacijama. Navedite uz svaku od ovih izjava je li važna u objašnjavanju te pojave.

	Nevažna	Važna	Vrlo važna
Sve veći broj žena koje rade izvan kuće	16,3	58,5	25,2

U odgovoru na pitanje koliko zaposlenost žena izvan kuće utječe na fertilitet, odnosno odluku o rađanju, jedan dio ispitanica je kao vrlo važnu ocijenio pojavu utjecaja zaposlenosti izvan kuće na odluku o roditeljstvu. Više od 50% ispitanica smatra zaposlenost žena važnim uzrokom imanja manjeg broja djece od ranijih generacija dok 16,3% ispitanica smatra da je zaposlenost žena nije bitan čimbenik za smanjenje stope fertiliteta. Taj odgovor može upućivati da ispitanice odgovornim za smanjenje broja djece smatraju neke druge faktore koji

mogu biti osobne životne vrednote, emotivni razlozi, osobna motivacija i slično. Većina ispitanica odgovorila je da je veza između zaposlenosti i smanjene ženske reprodukcije pozitivna što upućuje na zaključak da su studentice dobro informirane o situaciji u poslovnom okruženju te svim negativnim okolnostima usuglašavanja obiteljskog i poslovnog života.

U nastavku smo postavili sljedeće tvrdnje:

Tablica 2. Molim vas navedite, mislite li da je Vlada odgovorna za rješavanje sljedećih problema:

	Nije odgovorna	Djelomice	Odgovorna je	Potpuno odgovorna
Omogućiti ženama sudjelovanje u radnoj snazi	3,2	13,8	45,4	37,5

Pružiti ženama mogućnost da kombiniraju rad izvan kuće i podizanje djece	4,4	23,5	38,5	33,6
--	-----	------	------	------

Na pitanje o ulozi Vlade u politici zapošljavanja žena na način da Vlada treba omogućiti sudjelovanje žena na tržištu rada i njihovo zapošljavanje, dobiveni su stavovi da isključivo odgovornost Vlade na tom području vidi više od 1/3 ispitanica. Nešto manje od 50% smatra Vladu odgovornom za područje zapošljavanja žena, dok oko 17% ispitanica smatra da to nije odgovornost vlade, tj. da vlada nije dužna osigurati uvjete zapošljavanja žena. Više od 80% ispitanica smatra vladu odgovornom u otvaranju tržišta rada prema ženama. Budući se radi o studenticama Ekonomskog fakulteta, dakle budućim ekonomisticama koje imaju pred sobom ne samo obično zaposlenje već i karijeru na području marketinga, financija, menadžmenta, dakle visoko kvalificiranih poslova, očito je da procjenjuju ulogu države presudnom u otvaranju radnih mjesta, a manje se oslanjaju na poduzetnički sektor kojem bi to trebao biti prvenstveni zadatak. Ovi rezultati ukazuju da su ispitanice sklone percepciji paternalističke uloge države i odgovornosti koju na nju prevaljuju. Istovremeno, mišljenja ispitanica su podijeljena kada se radi o odgovor-

nosti Vlade u rješavanju problema koji se odnose na usklađivanje poslovnih i obiteljskih obaveza. Tako 2/3 ispitanica smatra da je obveza vlade da rješava probleme koji proističu iz zaposlenosti žena izvan kuće i uloge majke. Interesantno da oko 30% ispitanica smatra da vlada nema odgovornost za rješavanje problema zaposlenim majkama te da uloga države u pomoći ženama kod usklađivanja posla i obitelji nije važna. Stavovi ovih ispitanica mogu se tumačiti na način da one vjeruju da se ti problemi mogu riješiti unutar obitelji ili da se takvi problemi rješavaju isključivo putem javnih servisa, koji egzistiraju na tržištu ili možda smatraju da problemi usklađivanja poslovnog i privatnog života trebaju biti u domeni tvrtki ili poslovnog sektora. U nastojanju da saznamo povezanost vrijednosnih orijentacija naših ispitanica sa njihovim stavovima o usklađivanju obiteljskog života i majčinstva konstruirali smo ljestvicu osobnih i životnih vrednota, te zatražili o ispitanica da se izjasne o stupnju važnosti.

Ljestvica osobnih i životnih vrednota u suvremenim društvenim i gospodarskim uvjetima

Tablica 3. Koliko je važno za vas?

	Nevažno	Važno	Vrlo važno
Imati dovoljno vremena za sebe i svoje interese	1,0	45,4	53,6
Ne biti zaboravljen u starijoj dobi	3,7	48,6	47,7
Biti sretan i zadovoljan u životu	0,2	11,9	87,9
Ravnopravnija raspodjela kućanskih poslova između žene i muškarca	10,4	47,7	42,0
Poštovanje i ugled izvan vlastite obitelji	5,9	55,1	39,0
Imati dovoljno novca/prihoda	2,0	52,3	45,7
Živjeti prema pravilima svojih uvjerenja i vjere	3,7	51,6	44,7
Težiti prema svom ispunjenju	0,7	33,1	66,2
Pružiti svojoj djeci dovoljno pažnje i brige	0,5	11,6	87,9

Ostvariti uspješnu karijeru	4,2	58,3	37,3
Ostvariti potpun i uspješan obiteljski život	2,5	25,9	71,6
Imati dovoljno vremena za domaćinstvo i istovremeno imati posao s punim radnim vremenom	10,4	50,6	38,8
Živjeti u lijepoj, prostranoj kući	28,9	55,3	15,6
Omogućiti svojoj djeci odgovarajuće obrazovanje	0,7	9,1	89,9

Rezultati istraživanja pokazuju da u poretku osobnih životnih vrednota ispitanice studentice daju prednost pružanju pažnje svojoj djeci, skrbi o djeci i njihovom obrazovanju, te osobnoj sreći i zadovoljstvu u životu, te jednako tako ostvarenju uspješnog obiteljskog života. Razumljivo da samo 4,2% smatra nevažnim ostvarenje uspješne karijere, dok oko 2/3 ispitanica želi imati lijepu i prostranu kuću, dakle kvalitetno riješeno stambeno pitanje, dok 1/3 to smatra nevažnim. Tek 2% ispitanica smatra da nije bitno imati dovoljno novca, dok 45% smatra vrlo važnim tu činjenicu, čak važnijom od poštovanja i ugleda izvan obitelji. Kad se radi o generacijskom odnosu više od 90% ispitanica

smatra da bi trebale imati dobre odnose sa svojom djecom i da je jako važno ne biti zaboravljen u starosti. Kad se radi o ispunjenju vlastitih unutarnjih ciljeva 2/3 ispitanica smatra ih vrlo važnim, 1/3 važnim a nevažnim tek 0,7%. Interesantno je da 10,4% smatra ravnomjernu raspodjelu kućanskih poslova između muškarca i žene nevažnim, a za 42% ispitanica je vrlo važno.

Sljedeće pitanje odnosilo se na analizu stavova ispitanica o utjecaju koji osobne životne vrednote ispitanica imaju na odabir broja djece.

Broj djece u odnosu prema mogućnosti ostvarenja osobnih životnih vrednota

Tablica 4. Koliko djece može netko imati, a da pritom ostvari navedene ciljeve?

	Jedno dijete	Dvoje djece	3 ili više	Nije bitno
Ostvariti uspješnu karijeru	30,6	37,5	2,7	29,1
Ostvariti potpun i uspješan obiteljski život	4,0	30,9	15,6	49,6
Imati dovoljno vremena za domaćinstvo i istovremeno imati posao s punim radnim vremenom	30,1	40,5	4,4	24,9

Tablica 4. dala je odgovor na pitanje koliki je optimalan broj djece, uz koju je moguće ostvariti osobne životne vrijednosti. Ispitanice su navodile s koliko djece ili bez njih mogu ostvariti životne vrijednosti ili drže da ostvarenje određenih životnih vrijednosti nije povezano s brojem djece. Tako 29,1% ispitanica smatra kako ostvarenje uspješne karijere nije povezano s brojem djece koju žena odgaja, dok troje i

više djece uz uspješnu karijeru preferira 2,7% ispitanica. Za ostvarenje uspješne karijere i rađanje jednog djeteta opredijelilo bi se 30,6%, dok dvoje djece kao optimalni broj uz koji bi se mogla ostvariti uspješna karijera smatra 37,5% ispitanica. Ispitanice koje povezuju broj djece sa uspješnim obiteljskim životom i smatraju da je broj djece povezan sa tim vrijednostima, su kao optimalan broj dvoje djece navele u pos-

totku od 30,9%, troje i više djece u postotku od 15,6% dok 50% ispitanica smatra da broj djece nije bitan za uspješan obiteljski život. Interesantno je da svega 4 % smatra jedno dijete poželjnim kad se radi o usuglašavanju obiteljskog života i roditeljstva. Zanimljivo je da polovica ispitanica ne povezuje uspješan obiteljski život sa brojem djece što znači da to može biti život bez djece. Začuđuje i podatak da bi 15% ispitanica bilo spremno roditi 3 ili više djece kako bi imalo uspješan obiteljski život.

Preferirani model zaposlenosti

Radno vrijeme i djeca

Povezivanje obrazovanja roditelja i fertiliteta može se povezati s teorijama postignuća statusa koje sugeriraju da visokoobrazovane žene osim rađanja djece imaju mogućnosti za postizanje društvenog statusa. Jedan od čimbenika je da obrazovanje povećava potrošačke aspiracije, što dovodi do percipiranog povećavanja troškova djece i smanjivanja zahtjeva za djecom. Uz negativne trendove moguće je očekivati i suprotna kretanja od pretpostavljenih tj. da će veća ekonomska neovisnost žena postignuta kroz viši stupanj obrazovanja dovesti do povećanja broja sklopljenih brakova. Postavlja se pitanje hoće li takvi brakovi visokoobrazovanih bračnih partnera biti bez djece ili s djecom. Velika većina građana promatrana u 33 europske zemlje, drži da su djeca vrlo važan čimbenik za uspješan brak. Jedino u Danskoj trećina građana smatra da djeca nisu važan čimbenik za uspješan brak. U Hrvatskoj 3 % građana smatra isto. Već smo napomenuli, da obrazovni sustav i s time povezane promjene u stavovima i životnim motivima predstavljaju važan činitelj koji utječe na odluku o rađanju djece. Postavlja se pitanje koliko je i u kojim uvjetima održiva tvrdnja da obrazovanija žena ima ili želi imati manje djece. Razlike koje postoje u demografskim kretanjima među visokorazvijenim europskim zemljama pokazuju kako, nije održiva jednostavna relacija da viša razina obrazovanja žene znači i njezinu manju sklonost za rađanjem. Među važne istraživačke rezultate ubrajamo i one koje se odnose na stavove ispitanica o poželjnom radnom vre-

menu žene u ulozi majke i zaposlene žene. Tu se pokazuje na koji način ispitanice mogu i žele kombinirati zaposlenje izvan kuće i odgoj djece. Kod analize dobivenih rezultata moramo uzeti u obzir činjenicu da ispitanice polaze od sadašnjih prilika u Hrvatskoj u pogledu socijalne infrastrukture za pomoć zaposlenoj ženi i majci. Rezultati pokazuju da promjena sustava vrijednosti prednost daje osobnoj neovisnosti, emancipaciji i povećanim konzumerističkim aspiracijama, što udaljuje ženu od tradicionalnog modela uloge kućanice. Analiza sklonosti ispitanica za majčinstvo, s obzirom na radno vrijeme i zaposlenost u kući, pokazala je da možemo konstatirati da oko 85% ispitanica ne želi imati puno radno vrijeme i odreći se majčinstva, dok 14,3% studentica je spremna na takav izbor. Jedna trećina ispitanica spremna je raditi puno radno vrijeme i imati jedno dijete, dok su dvije trećine ispitanica spremne raditi puno radno vrijeme i podizati dvoje djece. Indikativan je podatak da je trećina ispitanica spremna raditi puno radno vrijeme i imati više od dvoje djece. U nekim istraživanjima provedenim na širokom uzorku udatih žena, oko 23% ispitanica smatra da bi moglo raditi puno radno vrijeme i imati više od dvoje djece. Vidljivo je da studentice spremne na rad u punom radnom vremenu imaju istovremeno i spremnost za rađanje više djece, što naravno ne znači da će biti i ostvareno, ali govori o visoko motiviranom porivu za majčinstvo. Nadalje, ispitanice studentice gotovo da i nisu spremne imati skraćeno puno radno vrijeme i apstinirati od majčinstva. Indikativno je da ispitanice koje žele roditi jedno dijete u 85% smatraju da im je potrebno skraćeno radno vrijeme, dok ispitanice koje preferiraju dvoje djece su podjeljene na način da jedna trećina želi skraćeno radno vrijeme, a dvije trećine ne. Ispitanice koje su spremne roditi više od dvoje djece u postotku od 41% smatraju da bi trebale raditi skraćeno radno vrijeme. Indikativno je da se nešto manje od 30% ispitanica spremno odriče rada izvan kuće, kako bi podizalo djecu dok su mala i spremne su biti kućanice. Najveća većina studentica (95%) ne bi moglo biti bez zaposlenja uopće kad postoje djeca, što znači da se nisu spremne odreći karijere i zaposlenja.

Tablica 5. Navedite što bi bio vaš izbor?

	Nije moj izbor	Moj izbor
Puno radno vrijeme bez djece	84,7	14,3
Puno radno vrijeme i jedno dijete	67,2	31,9
Puno radno vrijeme i dvoje djece	30,9	68,4
Puno radno vrijeme i više od dvoje djece	64,2	34,8
Skraćeno radno vrijeme bez djece	92,8	6,2
Skraćeno radno vrijeme i jedno dijete	84,4	14,6
Skraćeno radno vrijeme i dvoje djece	65,7	33,3
Skraćeno radno vrijeme i više od dvoje djece	57,5	41,5
Biti bez posla sve dok su djeca mala	71,4	27,7
Biti bez posla uopće kada postoje djeca	95,3	3,5

Zapošljavanje žena pri kojem one rade za plaću izvan kućanstva, pokazalo se kao važan čimbenik koji utječe na promjene u obitelji i radu, iako je ulazak žena u svijet rada bio privremena pojava radi popunjavanja kućnog proračuna /25/.

Faktorskom analizom pod komponentnim modelom uz GK kriterij zaustavljanja rotacije (varimax) na instrumentu percepcije važnosti u životu dobivena su tri faktora. S obzirom na saturacije čestica na pojedinom faktoru nazvali smo ih «karijera», «obitelj» i «individualizam».

Vrijednosne orijentacije i djeca

Tablica 6. Matrica varimax faktora. Što je važno u životu?¹

	KARIJERA	OBITELJ	INDIVIDUALIZAM
Ostvariti uspješnu karijeru	.698		
Živjeti u lijepoj, prostranoj kući	.672		
Imati dovoljno novca/prihoda	.652		
Poštovanje i ugled izvan vlastite obitelji	.577		
Imati dovoljno vremena za sebe i svoje interese	.485		
Ostvariti potpun i uspješan obiteljski život		.756	
Imati dovoljno vremena za domaćinstvo i istovremeno imati posao s punim radnim vremenom		.736	
Pružiti svojoj djeci dovoljno pažnje i brige		.656	

¹ U konačnoj faktorskoj analizi izostavljene su tri čestice («Ne biti zaboravljen u starijoj dobi»; «Ravnopravnija raspodjela kućanskih poslova između žene i muškarca»; «Omogućiti svojoj djeci odgovarajuće obrazovanje») jer nisu udovoljavale kriteriju jednostavne strukture.

Težiti prema svom ispunjenju			.719
Živjeti prema pravilima svojih uvjerenja i vjere			.630
Biti sretan i zadovoljan u životu			.540

Ekstrahirani faktori tumače 49,35% varijance.

Analiza varijance dobivenih faktora i sljedećih varijabli: prihod obitelji, važnost Boga u životu, religijska praksa, religijska samoidentifikacija, mjesto odrastanja, regionalna pripadnost

pokazala je statističku značajnost na faktorima «KARIJERA» i «OBITELJ» s obzirom na važnost Boga u životu, religijska praksa i religijska samoidentifikacija.

Tablica 7. «KARIJERA», s obzirom na važnost Boga u životu.

	M		kontrast
Nevažan	.411	F =3,723 sig. p < 0,03	1>3
Niti važan niti nevažan	.118		
Važan	-.059		

Povezivanje ove tvrdnje sa samoprocjenom religioznosti dobili smo kako su oni građani koji se smatraju religioznim. Dobili smo da ispitanice koje se ne smatraju religioznim veću važnost daju aktivnostima koje se odnose na karijeru.

Ispitanice kojima Bog nije važan u životu sklone su latentnom sklopu kojeg smo nazvali «karijera».

«OBITELJ», s obzirom na važnost Boga u životu

Tablica 8. «OBITELJ», s obzirom na važnost Boga u životu.

	M		kontrast
Nevažan	-.921	F =26,672 sig. p < 0,01	3>1,2
Niti važan niti nevažan	-.407		
Važan	.182		

Ispitanice kojima je Bog važan u životu sklone su obiteljskoj orijentaciji u životu.

Istraživanja koja se tiču odnosa religioznosti i pristupa ulogama žena i muškaraca u suvremenom društvu, pokazuju trend prema kojem su praktični vjernici skloni konzervativnim rodnim stavovima, pa tako i istraživanja koja se bave pozicioniranjem žene u društvu, u

Hrvatskoj, pokazuju da se Hrvatska nalazi među tradicionalnim zemljama. Oni koji pristaju uz tradicionalnu religioznost prihvaćaju učenja Crkve, skloniji su prihvaćanju patrijalnih svjetonazora vezanih uz stereotipnu rodnu podjelu /26/. Model tradicionalne obitelji povezan je sa određenim tipom društva. Veliki utjecaj u svakodnevnom životu ima religijska pripadnost kao i obiteljsko podrijetlo.

«KARIJERA», s obzirom na religijsku praksu

Tablica 9. «KARIJERA», s obzirom na religijsku praksu.

	M		kontrast
Skoro nikad	.304	F =7,556 sig. p < 0,01	6<ostali
Jednom godišnje	.395		
Samo na blagdane	.156		
Jednom mjesečno	-.168		
Jednom tjedno	-.158		
Više nego jednom tjedno	-1.103		

Ispitanice koje pohađaju religijske obrede više od jednom tjedno najmanje su sklone «karijeri» kao orijentaciji u životu. Takvoj orijentaciji najsklonije su ispitanice koje uopće ne pohađaju

religijske obrede, ili to čine rijetko (jednom godišnje).

«OBITELJ», s obzirom na religijsku praksu

Tablica 10. «OBITELJ», s obzirom na religijsku praksu.

	M		kontrast
Skoro nikad	-.514	F =7,029 sig. p < 0,01	4,5>1
Jednom godišnje	-.333		
Samo na blagdane	-.061		
Jednom mjesečno	.179		
Jednom tjedno	.305		
Više nego jednom tjedno	.054		

«Obitelji» kao životnoj orijentaciji najsklonije su ispitanice koje religijske obrede pohađaju jednom tjedno ili jednom mjesečno, dok su

tome najmanje sklone ispitanice koje uopće ne pohađaju religijske obrede.

Tablica 11. «KARIJERA», s obzirom na religijsku samoidentifikaciju (samoprocjenu religioznosti).

	M		kontrast
Ne	.352	F =8,898 sig. p < 0,01	3<1,2
Ponešto, ne znam	.258		
Da	-.151		

Ispitanice koje se ne smatraju religioznima sklonije su «karijeri», za razliku od onih ispita-

nica koje se smatraju religioznima, ili su nesigurne po tom pitanju.

Tablica 12. «OBITELJ», s obzirom na religijsku samoidentifikaciju (samoprocjenu religioznosti).

	M	F =25,737 sig. p < 0,01	kontrast
Ne	-.846		3>1,2
Ponešto, ne znam	-.244		
Da	.220		

Ispitanice koje se smatraju religioznima sklonije su «obitelji», za razliku od onih nesigurnih ili nereligioznih.

Faktorskom analizom pod komponentnim modelom uz varimax rotaciju i GK kriterij

zaustavljanja rotacije na instrumentu «posao i podizanje djece» dobivena su tri faktora. S obzirom na saturacije čestica nazvali smo ih «radno vrijeme bez djece ili s jednim djetetom», «radno vrijeme i više djece», te «radno vrijeme i dvoje djece».

Tablica 13. Matrica varimax faktora. Posao i odgoj (podizanje) djece.²

	Radno vrijeme bez djece ili s jednim djetetom	Radno vrijeme i više djece	Radno vrijeme i dvoje djece
Puno radno vrijeme bez djece	.838		
Skraćeno radno vrijeme bez djece	.689		
Puno radno vrijeme i jedno dijete	.656		
Skraćeno radno vrijeme i više od dvoje djece		.743	
Biti bez posla sve dok su djeca mala		.636	
Puno radno vrijeme i više od dvoje djece		.611	
Puno radno vrijeme i dvoje djece			.776
Skraćeno radno vrijeme i dvoje djece			.701

Ekstrahirani faktori tumače 56,61% varijance.

Tablica 14. «Radno vrijeme i više djece», s obzirom na regionalnu pripadnost.

	M	F =4,299 sig. p < 0,01	kontrast
Slavonija	.203		4>2
Sjeverna Hrvatska	-.403		

² U konačnoj faktorskoj analizi izostavljene su dvije čestice («Skraćeno radno vrijeme i jedno dijete» i «Biti bez posla uopće kada postoje djeca») jer nisu udovoljavale kriteriju jednostavne strukture.

Istra, Primorje i Gorski kotar	-.649		
Dalmacija	.475		
Zagreb	.041		
Lika, Pokuplje i Banovina	-.294		
Bosna i Hercegovina	.309		
Njemačka	.038		

Koncepciji radnog vremena s više djece sklonije su ispitanice iz Dalmacije, Bosne i Hercegovine, te Slavonije, a tome su manje sklone ispi-

tanice iz Istre, Primorja i Gorskog kotara, Sjeverne Hrvatske, te Like, Pokuplja i Banovine.

Tablica 15. «Radno vrijeme bez djece ili s jednim djetetom», s obzirom na važnost Boga u životu.

	M		kontrast
Nevažan	.730	F =18,993 sig. p < 0,01	1,2>3
Niti važan niti nevažan	.395		
Važan	-.165		

Koncepciji radnog vremena bez djece ili s jednim djetetom sklonije su ispitanice kojima Bog nije važan u životu.

Tablica 16. «Radno vrijeme bez djece ili s jednim djetetom», s obzirom na religijsku praksu.

	M		kontrast
Skoro nikad	.585	F =9,418 sig. p < 0,01	1>ostali
Jednom godišnje	.427		
Samo na blagdane	-.102		
Jednom mjesečno	-.269		
Jednom tjedno	-.186		
Više nego jednom tjedno	-.562		

Ispitanice koje uopće ne pohađaju religijske obrede, ili ih pohađaju rijetko (jednom godišnje) sklonije su koncepciji radnog vremena bez

djece ili s jednim djetetom, za razliku od ostalih.

Tablica 17. «Radno vrijeme i više djece», s obzirom na religijsku praksu.

	M		kontrast
Skoro nikad	-.376	F =5,434 sig. p < 0,01	1<5,6; 3<6
Jednom godišnje	.072		
Samo na blagdane	-.148		
Jednom mjesečno	.160		
Jednom tjedno	.139		
Više nego jednom tjedno	.803		

Ispitanice koje pohađaju religijske obrede više nego jednom tjedno sklonije su koncepciji radnog vremena s više djece, za razliku od onih

ispitanica koje uopće ne pohađaju religijske obrede.

Tablica 18. «Radno vrijeme bez djece ili s jednim djetetom», s obzirom na religijsku samoidentifikaciju.

	M		kontrast
Ne	.871	F =21,560 sig. p < 0,01	1>2,3
Ponešto, ne znam	.093		
Da	-.182		

Ispitanice koje se ne smatraju religioznima sklonije su koncepciji radnog vremena bez djece ili s jednim djetetom.

Tablica 19. «Radno vrijeme i više djece», s obzirom na religijsku samoidentifikaciju.

	M		kontrast
Ne	-.419	F =8,608 sig. p < 0,01	3>1,2
Ponešto, ne znam	-.228		
Da	.136		

Ispitanice koje se smatraju religioznima sklonije su koncepciji radnog vremena s više djece. Takvi rezultati slični su rezultatima europskih istraživanja vrednota. Građani koji se smatraju „religioznima“ skloniji su smatrati da bi bilo dobro ako bi se u bližoj budućnosti jače isticao obiteljski život, dok su „nereligiozni“ i uvjereni „ateisti“ skloniji smatrati kako bi to bilo loše

ili da to nije bitno pitanje. I ovi rezultati ukazuju na bitnu povezanost religioznosti i obiteljskog života. Činjenica da smo slične rezultate dobili u ovom istraživanju koje predstavlja studentice govori da faktor obrazovanja nije presudan te da i u toj kategoriji mladih žena religioznost predstavlja čimbenik koji utječe na stavove o karijeri i majčinstvu.

Zaključna razmatranja

Zaposlena žena zauzima središnje mjesto u mnogim teorijskim radovima koji se bave problemima roda, obitelji, fertiliteta i slično. Ovo istraživanje pokušalo je utvrditi kakvi su stavovi studentica Ekonomskog fakulteta po pitanju položaja žene na tržištu rada, stavova o braku i obitelji, te rodnosti. Istraživanje je pokazalo da veliki dio ispitanica zaposlenost žene izvan kuće smatra jednom od glavnih prepreka za smanjeni fertilitetu Hrvatskoj. Iznenađuje podatak da dvije trećine ispitanica smatra da je vlada obavezna rješavati probleme zaposlenosti, a najveća većina da vlada treba osigurati institucionalne uvjete zaposlenim ženama u podizanju djece. Kad se radi o preferenciji vrijednosnih orijentacija vidljivo je da je većini ispitanica (90%) važna egalitarna podjela poslova u kući, da je većina sklona simetričnim ulogama unutar spolova. Većina ispitanica (90%) želi ostvariti posao s punim radnim vremenom i voditi kvalitetno svoje domaćinstvo. Devedeset posto ispitanica smatra obrazovanje djece najvažnijim čimbenikom, 95% ispitanica okrenuto je, u potpunosti, budućoj djeci. Interesantno je da je jedna trećina ispitanica izjavila da joj je nevažno živjeti u luksuznom stanu. Navedeni rezultati upućuju na zaključak, da struktura radnog vremena ima značajan utjecaj na poželjan broj djece, te da je puno radno vrijeme i dvoje djece najčešći izbor dvije trećine ispitanica, dok će 14.3% ispitanica želi raditi puno radno vrijeme i ne želi imati djecu. Analiza je pokazala da ispitanice koje se smatraju religioznom manje težište stavljaju na vlastitu karijeru, dok su takvoj orijentaciji najsklonije ispitanice koje uopće ne pohađaju religijske obrede. Jednako tako, obitelji kao životnoj orijentaciji, najsklonije su ispitanice koje su religiozne. Konceptiji radnog vremena s više djece sklonije su ispitanice iz Dalmacije, Bosne, Hercegovine i Slavonije, dok su manje sklone ispitanice iz sjevernijih krajeva. Radno vrijeme bez djece preferiraju studentice kojima Bog nije važan u životu. Možemo konstatirati da studentice koje se smatraju religioznima preferiraju puno radno vrijeme i više djece što je adekvatno tradicionalnom kulturalističkom sklopu. Za očekivati bi bilo da će više obrazovane osobe u ovom slučaju studentice imati isključivo moderne stavove o

karijeri, radnom vremenu i majčinstvu. Međutim, pokazalo se da primjerice faktor religioznosti utječe na vrijednosna opredjeljena glede obitelji i majčinstva u smislu da su religiozne studentice sklonije imanju više djece i žrtvovanju karijere radi brige o djeci.

Bilješke

- /1/ Beck (1986) Ulrich Beck, „Risikogesellschaft: Auf dem Weg in eine andere Moderne; Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1986.
- /2/ Ibidem
- /3/ Kluwer, E.S., Heesink, J.A.M. i Van De Vliert, E. (1996) Marital conflict about the division of household labor and paid work, *Journal of Marriage and the Family* 58:958-969.
- /4/ Greenstein, Th. N. (1996) Husband's participation in domestic labor: Interactive effects of wives' and husbands' gender ideologies, *Journal of Marriage and the Family* 53: 585-595.
- /5/ Hakim, C. (2003) Preference theory: A new approach to explaining fertility patterns. *Population and Development Review*, 29(3) 349-374
- /6/ Ibidem
- /7/ Puljiz, V. (2000) Država rada umjesto socijalne države *Fokus* 1:49.
- /8/ Adler, M. A. (1997) Social change and declines in marriage and fertility, *Journal of Marriage and the Family* 59:37-49.
- /9/ Inglehart, R. i Norris, P. (2003). *Rising Tide. Gender Equality and Cultural Change around the World*. Cambridge University Press.
- /10/ A. Giddens, *Sociologija*, 2007, Nakladni zavod Globus.
- /11/ Crompton, Rosemary 1997: *Women and Work in Modern Britain* (Oxford University Press)
- /12/ Ibidem
- /13/ A. Giddens, *Sociologija*, 2007, Nakladni zavod Globus.
- /14/ Hakim, Catherine 1996: *Key Issues in Women's Work: Female Heterogeneity and Polarization of Women's Employment* (London : Athlone Press).
- /15/ A. Giddens, *Sociologija*, 2007, Nakladni zavod Globus.
- /16/ Ibidem
- /17/ Rake Katherine (2000): *Women's Incomes over the Lifetime* (London : Stationery Office) u Gidd
- /18/ Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (1999.) Želja za djecom i apstinencija od djece; odrednice, korelati i mogućnosti društvene intervencije. *Revija za socijalnu politiku*, 6(3-4): 241-258.
- /19/ Mencarini, L., Tanturri, M. L. (2006.) *High Fertility of Childlessness: Micro- Level Determinants of Reproductive Behaviour in Italy*. Institut

- National d'Etudes Démographiques, Populations 2006/4, Volume 6.
- /20/ Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (1999.) Želja za djecom i apstinencija od djece; odrednice, korelati i mogućnosti društvene intervencije. *Revija za socijalnu politiku*, 6(3-4): 241-258.
- /21/ <http://www.dzs.hr/>
- /22/ Ibidem
- /23/ Čipin, I. (2011.) Obrazovanje i fertilitet zaposlenih žena u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja Zagreb*, 111 (1): 25-46.
- /24/ Akrap, A. i suradnici, 2003. *Činitelji demografskih kretanja*. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- /25/ Hakim, C., *Models of the Family in Modern Societies, Ideals and Realities*, London School of Economics, Great Britain, str 74.
- /26/ Galić, B., Nikodem, K. (2006), Ne/razlomljeni identiteti. Seksizam i religioznost u hrvatskom društvu. *Socijalna ekologija*, 15(1-2):81-102.

COMMUNICATIONAL COMBINING WORK AND FAMILY LIFE; IMPACT ON MATERNITY

Zdenka Damjanić

Faculty of Economics, University of Zagreb, Zagreb, Croatia

Abstract

Combining professional and family responsibilities is an important factor that affects model families who prefer working women in Croatia. The dual-earner family model today is the norm in most developed countries. The aim of this study was to examine the values of family and work life, and what is family model favored by students of the Economics Faculty in Zagreb. The research survey on a sample of 420 students of Economics Faculty various ages, using statistical techniques, we examined the preferred forms of family and student attitudes on preferences that are in the labor market. Results show that among the vast majority of tested students preferred model of two earners in a family where both parents are doing paid work outside the household. 40% of students considered to be optimal to have two children and work full time, while 30% think that it is optimal to have one child. To achieve a successful career, 30% of students considered the desirability of one child, 37% two children, and that the number of children is not considered a significant 29% of female students. It is interesting to realize that successful family life only 4% thought that one child is enough, tells us about their willingness to achieve motherhood with two or more children. It is revealing that about 30% of women disavow work outside the home to raise their children. 95% of female students wants career in paid work and have children even though it says that the commitment of future economist in reconciling work and family life.

Keywords: combining professional and family responsibilities, employed women, female students